

موضوع درس پژوهی: روخوانی و روان خوانی قرآن پایه دوم

اعضای گروه: زینب السادات بروهان، فاطمه امیری، عالییه صادقیان، سعیده خراسانی

پایه: دوم ابتدایی

دبستان پسرانه حضرت جوادالائمه (ع)

مدیر: حمیدرضا برهانی

سال تحصیلی ۹۵-۹۴

اهمیت و چرایی موضوع:

قرآن کریم به عنوان کتاب آسمانی ما مسلمانان جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد. مفاهیم هدایت‌گر قرآن سرلوحه مسلمانان برای موفقیت در مراحل زندگی می‌باشد. بنابراین شالوده و زیر بنای اصلی هر آموزشی برای یک مسلمان قرآن کریم است. برای اینکه بتوانیم به آموزش، درک مفاهیم و بهره‌گیری از هدایت این کتاب الهی، پردازیم، اولین قدم روخوانی صحیح آن است. حضرت محمد (ص) فرموده‌اند: «هیچ زن و مرد مومنی نیست چه آزاد و چه برده، مگر اینکه خداوند بر او حق واجبی دارد که باید به اندازه توانش قرآن بیاموزد.» (مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۲۸۷) برای اینکه دانش آموزان بتوانند هر آیه‌ای از هر چاپ قرآنی را روان بخوانند، تصمیم گرفتیم ضعف‌هایی که بیشتر در زمینه روخوانی و روان خوانی قرآن دارند را برطرف سازیم. اما مشکل عمده دانش آموزان ما، نداشتن درک کافی درباره لزوم ثواب قرائت، صحیح خواندن، تدبیر و حفظ قرآن است. در ابتدا اگر دانش آموزان بتوانند به این درک و آگاهی نسبی برسند، یادگیری قرآن برایشان آسان‌تر و لذت‌بخش‌تر می‌گردد.

در آموزش روخوانی و روان خوانی قرآن، ابتدا بایستی با زبان قرآن آشنا شد. برای آشنایی با هر زبانی، نخست باید حروف و الفبای آن را شناخت. بنابراین در ابتدای کار، حروف و الفبای عربی را به دانش آموزان می‌آموزیم، سپس کار ما با کلمه‌خوانی که مشکل عمده فراگیران در این مقطع است، آغاز می‌شود. مشکل کلمه خوانی، عدم توانایی لازم در اتصال حروف به یکدیگر و ناتوانی در ترکیب حروف با صداها است. از سوی دیگر، دانش آموزان پایه اول حرکات و حروف را به شکل فارسی تلفظ می‌کنند و در پایه دوم لحن قرآنی آن را می‌آموزند.

در ابتدا بایستی آن‌ها را درباره لزوم صحیح خواندن قرآن توجیه کرد. در زبان قرآن یعنی زبان عربی، الفاظ ظرفیت نمایش معانی گسترده و پردامنه‌ای دارند. به زبان ساده، وقتی کلمه را به گونه‌ای متفاوت تلفظ کنیم، معنی آن کلمه گاهی عوض می‌شود.

بنابراین در این پایه، مشکلات اصلی دانش آموزان در روخوانی و روان خوانی قرآن، اتصالات حروف، کلمات، خواندن ساکن، ادا نکردن تشدیدها، خواندن حروف والی، تفاوت نگذاشتن تنوین‌ها و ترکیب حروف با صداها است.

ما قصد داریم با استفاده از ابزارهای کمک آموزشی و شیوه‌های موثر در آموزش، این مشکلات را برطرف سازیم. امید است این امکانات و روش‌ها، ما را در صحیح خواندن و روان خوانی قرآن کریم یاری رساند.

«اللَّهُمَّ نَوِّرْ قُلُوبَنَا بِالْقُرْآنِ»

هم‌اندیشی و ارائه راه کار:

در سال‌های گذشته، روند آموزش روخوانی قرآن در کتاب درسی از کل به جزء سبب شد، دانش آموزان قواعد موردنظر را به خوبی یاد نگرفته و مهارت لازم در روخوانی آیه‌ها را کسب نکنند. براساس مشکلات فوق و اهمیت ویژه قرآن کریم، جلساتی با حضور خانم‌ها نعمتی و ابریشمی تشکیل دادیم. جزوه‌ای که آن‌ها به عنوان مکمل کتاب درسی در اختیارمان گذاشتند، ما را به این سمت سوق می‌داد که آیه‌ها را به صورت بخش‌بخش یا بخش‌خوانی با تاکید بر قواعد موردنیاز آموزش دهیم. این امر باعث درگیر شدن بیشتر دانش آموزان در فرآیند یادگیری، کسب لذت بیشتر و در نهایت تسهیل روان خوانی آن‌ها شد. از طرف دیگر، به دنبال یافتن آیه‌ای بودیم که علاوه بر کلیه قواعد موردنیاز برای دانش آموزان این پایه، پیامد اخلاقی خوبی داشته باشد. در واقع هدف اصلی ما، توانایی لازم برای خواندن کل قرآن حتی با خطی غیر از کتاب درسی بود. در نتیجه با هم‌اندیشی اساتید، «آیه ۱۱ سوره حجرات با مضمون مسخره کردن» را انتخاب کردیم. آیه را به همراه معنی روی کارت بزرگ مغناطیسی طراحی کرده، سپس به صورت بخش‌بخش روی کارت‌هایی مغناطیسی برش دادیم. با این تفاوت که برخلاف آیه‌های کتاب، کلیه حروف و حرکات یک‌رنگ بودند.

دانش‌آموزان در حال اجرای نمایش مضمون آیه

معلم در حال آموزش آیه قرآنی یک‌رنگ همراه با معنی به صورت بخش‌بخش

پاک کردیم، فراگیران گفتند، دفعه قبل کلمه‌ها زیباتر بودند و در قرآن هم با این حروف، کلمه‌ها و عبارات زیباتر می‌شوند. البته قبل از تدریس برای ایجاد انگیزه و ترغیب بیشتر دانش‌آموزان برای یادگیری قواعد، روخوانی صحیح آیه و انتقال پیام اخلاقی آن، فراگیران به اجرای نمایشی از پیش طراحی شده با موضوع مسخره‌کردن که مضمون آیه نیز بود، پرداختند. بعد از اولین اجرا، مشکلات دانش‌آموزان برطرف گردید و به همین شیوه در ساعات قرآنی سایر کلاس‌ها تکرار و تمرین گردید. در نهایت، از دانش‌آموزان خواسته شد معنی آیه را بخوانند. سپس با بحث و گفت‌وگو به توضیح بیشتر در مورد معنی کلماتی که برای دانش‌آموزان نامانوس بود، پرداختیم.

محاسن:

به مشکلات روان‌خوانی دانش‌آموزان پی بردیم و برای برطرف کردن آن در مراحل بعد تلاش کردیم.

دومین مرحله اجرا:

در مرحله اول، پس از اجرای نمایش و روخوانی کل آیه و قراردادن آن روی تابلو، ابتدا فراگیران با قراردادن کارت‌های مجزا به‌طور همزمان بخش خوانی کردند. پس از تمرین و تکرار و آموزش نکات موردنظر به سراغ کل آیه رفتیم.

اولین مرحله اجرا:

در این مرحله، چون آیه منتخب از کتاب درسی نبود، برای شناسایی و تشخیص موارد ضعف دانش‌آموزان از آن‌ها خواسته شد آن را به صورت کلی بخوانند. مشکل اصلی دانش‌آموزان شناسایی حروف والی بود. البته اشکالات دیگری نیز مشاهده شد که به دلیل اولویت این مشکل، بر این مورد بیشتر متمرکز شدیم. سایر موارد نیز به ترتیب اهمیت، هرکدام در اجراهای بعدی بررسی شد.

پیش از این، به دلیل اینکه حروف والی در کتاب به رنگ آبی مشخص شده بود، دانش‌آموزان حروف والی را سریع تشخیص داده و آن را نمی‌خواندند. ولی از آنجایی که تمام حروف در اینجا یک‌رنگ بود، دانش‌آموزان با مشاهده حروف والی که هیچ حرکت و علامتی ندارند، مکث کرده و در خواندن دچار مشکل می‌شدند. بنابراین با پرسش و پاسخ از دانش‌آموزان، چند کلمه دارای حروف والی که از قبل در کتاب با آن‌ها آشنا بودند را روی تابلو نوشتیم و از آن‌ها خواستیم کلمات را بخوانند.

دانش‌آموزان متوجه شدند، حروفی که هیچ حرکت و علامتی ندارند، خوانده نمی‌شوند. پس به این نتیجه رسیدند، این حروف همان حروف والی هستند که در کتاب با رنگ آبی نوشته شده است. و صرفاً جهت زیبایی خط قرآن، به مثابه گل مصنوعی در آورده می‌شوند. وقتی این حروف را از کلمه‌های روی تابلو

مشکل فرگیران در این مرحله این بود که برخی از آن‌ها کلمه‌های مشدد را محکم ادا نمی‌کردند. برای رفع مشکل به کلمه‌های مشدد جزوه قرآنی مکمل کتاب درسی اشاره کردیم و بخش‌های مختلف کلمه «آیها» را نشان دادیم. سپس یادآور شدیم، تشدید هم مانند ساکن به کمک حرف قبل خوانده و ناخودآگاه محکم ادا می‌شود، به این صورت که وقتی دو حرف مثل هم، اولی با علامت ساکن و دومی با حرکت کنار هم بیایند، حرف ساکن با حرکت حرف بعدش خوانده می‌شود. پس می‌توانیم حرف ساکن را حذف کنیم و به جای آن یک علامت تشدید روی حرف دوم قرار دهیم. پس به نظر می‌آید، حرف مشدد محکم خوانده می‌شود. برای تفهیم بیشتر مطلب به دانش‌آموزان کارتی آماده کردیم، به این صورت که کلمه «آیها» روی آن نوشته و به گونه‌ای کارت را تا زدیم که «یه» پشت «ی» قرار گرفت. پس از آن به دانش‌آموزان توضیح دادیم که «ی» تشدید می‌گیرد.

برای جذابیت بیشتر ارائه مطلب، شعری با این مضمون برای بچه‌ها خوانده شد:

«وقتی دو حرف مثل هم، میان یه وقت کنار هم یکی رو بر می‌داریم، تشدید به جاش می‌ذاریم»

دومین مشکل دانش‌آموزان، علامت «مد» بود که قبلاً فراگیران آموزش ندیده بودند. علامت مد به این صورت معرفی گردید: «حرفی که مد دارد را کشیده‌تر می‌خوانیم و نیازی به آموزش قواعد آن نیست. زمانی می‌توان به آموزش کامل مد پرداخت که روخوانی با آموزش کلیه قواعد کامل گردد.» پس از تکرار و تمرین و بخش‌خوانی، به اهداف مورد نظر، یعنی خواندن صحیح کلمه‌های مشدد و خواندن حروف با علامت مد دست یافتیم. در پایان آیه را به صورت کامل خواندیم، دانش‌آموزان هم نسبت به قبل، روان‌تر قرائت کردند.

محاسن:

- دانش‌آموزان کلمه‌های مشدد را خیلی خوب قرائت کردند.
- روخوانی آیه در مقایسه با مرحله اول بهتر شده بود.

سومین مرحله اجرا:

در این مرحله پس از اجرای نمایش، وقتی دانش‌آموزان دوباره آیه را به صورت بخش‌بخش خواندند، مشاهده کردیم مشکلات قبلی آن‌ها به خوبی رفع و این باعث دلگرمی و انگیزه ما برای ادامه کار شد.

در این ارزیابی از آن‌ها خواستیم، کلمه «قوم» را هر کدام جداگانه بخوانند. اکثر فراگیران «واو» را با تلفظ فارسی ادا کرده و به اصطلاح نرم نمی‌خواندند. در صورتی که حرف «واو» در قرآن به صورت لب‌غنچه‌ای و نرم ادا می‌شود. سپس چند کلمه مانند «بوم» یا «مولی» را از کتاب درسی قرآن انتخاب کردیم و با تکرار و تمرین، کلمه به صورت نرم تلفظ گردید.

بعد به کلمه «عسی» رسیدیم. به علت اینکه برخی دانش‌آموزان این کلمه را با تلفظ «سی» می‌خواندند، به آن‌ها آموزش دادیم «س» هیچ علامت و حرکتی

دانش‌آموزان آیه را به شکل کلی و روان خواندند، و به درک معنایی آن رسیدند

ندارد و با علامتی که روی کلمه «سی» گذاشته شده است، خوانده می‌شود. اما خود «سی» ساکن است و فقط نقش یک کرسی یا صندلی برای «الف» مدی کوتاه (الف مقصوره) دارد.

جهت تشخیص پایه‌ها، دانش‌آموزان باید بدانند، حروف والی اگر حرف قبلش ساکن باشد، صندلی برای الف کوتاه هست. برای ماندگاری این نکته در ذهن دانش‌آموزان، به این شکل توضیح دادیم که پایه‌ها مثل صندلی هستند و حرکت آن یعنی الف مدی کوتاه، مانند مهمان است. سپس از آن‌ها پرسیدیم مهمان مهمان مهم‌تر است یا صندلی؟

معلمان در حال آموزش تلفظ کلمات «قوم» و «عسی»

نتیجه‌گیری:

انتخاب این آیه و این شیوه اجرا، نتایج مفیدی را در تدریس قواعد روخوانی قرآن در اختیار ما قرار داد. از جمله اینکه بخش‌خوانی بسیار اثربخش‌تر از کل‌خوانی بود و با سرعت بیشتری ما را به هدف روان‌خوانی قرآن رساند. ازسویی بخش‌خوانی فرصت ارائه قواعد و آموزش بیشتر را فراهم کرد. پس ضمن افزایش توانایی فراگیران در خواندن آیه‌ها، بسیاری از قواعد اصلی و موردنیاز این پایه را به آن‌ها آموختیم. از طرفی، ما با آموزش روخوانی این آیه و کارکردن همزمان روی مفهوم آن به این نتیجه رسیدیم که روخوانی و یادگیری معانی تاثیرات متقابلی بر یکدیگر دارند؛ وقتی دانش‌آموزان معنی آیه را بدانند، باعلاقه بیشتری روخوانی می‌کنند و یادگیری بهتر اتفاق می‌افتد.

در مجموع با این شیوه اجرا، می‌توان به این هدف که همه دانش‌آموزان آیه‌های قرآنی را با هر نوع خط و چاپ قرآنی بخوانند، دست یافت.

پیشنهادهات:

بهتر است، کتاب درسی فراگیران تاکید بیشتری بر بخش‌خوانی و روان‌خوانی قرآن در این دوره داشته باشد.

و آن‌ها پاسخ دادند: مهمان. در نتیجه فقط مهمان را می‌خوانیم و صدلی خوانده نمی‌شود. سرانجام دانش‌آموزان آیه را طبق روال‌های قبل به شکل کلی خوانده و بسیار روان‌تر از مراحل قبلی قرائت کردند.

محاسن:

- حروف والی را نسبتاً خوب یاد گرفته و روان‌تر از قبل خواندند.
- روان‌خوانی دانش‌آموزان بهتر شد.

چهارمین مرحله اجرا:

در چهارمین مرحله اجرا، پس از ایجاد انگیزه و یادآوری کلیه موارد قبلی، داستان شان نزول این آیه و مضمون سوره کوثر که همان مسخره کردن پیامبر به خاطر داشتن فرزند دختر بود، ولی به خواست خداوند متعال بهترین نسل عالم از حضرت زهرا(س) به وجود آمد، برای دانش‌آموزان بیان شد.

محاسن:

- اکثر دانش‌آموزان روان خواندند.
- بچه‌ها همراه با روخوانی آیه، به خاطر درک علت نزول آن، لذت بیشتری بردند.

